Estetikken og barna

Artikkelen knytter resultat fra et forskningsprosjekt omkring estetikk til religionspedagogiske utfordringer. Tematikken er forankret i et kristent kildemateriale, men har en horisont som også innbefatter jødedom og islam. Skapelsesteologien som binder de tre religionene sammen, gir dem et fast, men forsømt feste i de allmennmenneskelige erfaringene.

AV GEIR HELLEMO

*Geir Hellemo (1950), tidligere professor i kirkehistorie ved Det teologiske fakultet og rektor ved Det praktisk-teologiske seminar ved Universitetet i Oslo. Pilestredet 99, 0358 Oslo.
geir.hellemo@teologi.uio.no*

INNLEDNING

Fra 2007 til 2014 var jeg medansvarlig for et forskningsprosjekt under Norges Forskningsråd som vi kalte «Sanselighet og transcendens». Kort fortalt skulle vi utforske hvorledes ulike former for sanselige uttrykk kunne ha religiøs betydning.¹ Jeg tror vi fikk forskningsmidler til prosjektet fordi alt som har med sanselighet å gjøre, har vært nedprioritert innenfor den hjemlige, protestantiske tradisjonen. En kunne nesten få fornemmelsen av at de som rådde over pengesekken, ikke bare hadde en intuitiv fornemmelse av at estetikk i religiøs sammenheng har vært forsømt her hjemme, men også at estetikken kan tilføre religionen sårt tiltrengt innsikt.

Nå har redaktøren av *Prismet* spurt om jeg kan tenke meg å reflektere over prosjektets mulige relevans innenfor en religionspedagogisk sammenheng. Jeg tenkte umiddelbart at dette var en utfordring som det måtte være mulig å gripe fatt i, selv om jeg aldri har hatt pedagogikk som faglig fordypningsfelt. Den teksten jeg nå har skrevet, må forstås innenfor disse rammene. Jeg vil prøve å utmynte hvorledes den forskningen vi har bedrevet,

kan få betydning for mennesker som ønsker å bli fortrolige med religion som sentral menneskelig ytringsform. Da ligger det i kortene at viktige og vanskelige spørsmål lurar under overflaten. Siden estetikken så ofte er blitt oversett, blir jeg nødt til å tydeliggjøre hva jeg tenker om estetikkenes plass ikke bare innenfor pedagogikken, men også innenfor religionen. Er den viktig? Hvilken forskjell gjør det om estetikken tillegges vekt eller ei?

Forskningsprosjektet vårt forholdt seg i all hovedsak til den kristne religionen. Min referanseramme i denne artikkelen vil være i samsvar med det. Det er formidling av kristendom som jeg hele tiden kommer til å kretse omkring. Men mitt anliggende har et videre sikte. De utfordringene som jeg vil arbeide med innenfor kristendommen, gjør seg langt på veg også gjeldende innenfor jødedommen og islam. Begge disse religionsformene er kjent for å vegre seg mot å gjengi portrettmessige bilder. Men det innebærer ikke at de nedvurderer estetiske uttrykksformer. Billedreservasjonen trenger ikke å føre til at estetikken stilles i skyggen. Ikke minst

¹ Prosjektets samlede resultater foreligger i *Transcendence and Sensoriness. Perceptions, Revelation, and the Arts*.

tillegger islam estetiske uttrykk en sentral rolle, i særdeleshet i utformingen av kultbyggene. Men slikt er det knapt mulig å se spor av innenfor det offentlige ordsiftet om islam her hjemme.

Det religiøse formidlingsprosjektet er allment i den forstand at det vedkommer voksne som barn. Men jeg vil nå likevel forsøke å la barn spille en nøkkelrolle i teksten. Jeg tror det er sunt å tenke barn når en skal orientere seg i pedagogisk retning. Jeg antar at det har med umiddelbarhet å gjøre. Jeg fornekter at menneskene i sine første leveår jevnt over henvender seg til omgivelsene med mindre forståelse, på en mindre beregnende måte enn vi voksne gjør. Hvis det er slik, ja, da må de ha en mer direkte kontakt med både seg selv og med sine omgivelser enn vi voksne har. Religionen må høre hjemme i nærheten av denne umiddelbarheten, dette uforfalskede ved den menneskelige tilværelsen. Jeg tror altså ikke at barnet nødvendigvis er så rent, men jeg tror barnet ofte er mer ekte, troverdig, i sin væreform enn vi voksne er.

Umiddelbart kan dette høres både romantisk og svermerisk ut. Da kan det være godt å bli minnet om at ordene om å ta imot Guds rike som et lite barn (jf. Mark 10,15), ble uttalt lenge før vi i den vestlige kulturen begynte å kalle holdninger og livsinnretninger for romantiske eller svermeriske. Ingen vet hva Jesus kan ha ment med ordene, ut over at barn på en eller annen måte trekkes fram og får oppmerksomhet. Jesus gjør barna synlige innen den religiøse diskursen på en måte som er irreversibel.

Jeg oppdager til min forbløffelse at det kan være en nær forbindelse mellom denne barnlige ektheten og min faglige interesse for fenomenologien. Når jeg tenker meg om, undres jeg på om de fenomenologiske brillene har gjort meg nettopp mer barnlig, i den

forstand at jeg er blitt mer vår, mer naiv, kanskje mer skjerpet i forhold til hva som virkelig er betydningsfullt i denne verden. Blitt flinkere til å skille mellom skitt og kanel. Men jeg har også lært at det på mange måter er en krevende øvelse å prøve å vende tilbake til en mer umiddelbar omgang med tilværelsen. Den som barna så ofte har.

FENOMENOLOGI OG SKAPELSESTEOLGI

Forskningsprosjektet vårt hadde nettopp en teoretisk forankring i fenomenologien, som er representert innenfor filosofien og teologien gjennom aktører som Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty og Løgstrup. En hører rett som det er at fenomenologien ikke er på moten lenger. For meg er det ganske likegyldig, så lenge den kan bidra til å forme mitt arbeid med religiøse problemstillinger på en god måte. Og det kan den. Det avgjørende ved fenomenologien er nettopp at den har hjulpet meg til å rette blikket utover; mot den verden jeg er innfelt i. Og så insisterer den på at disse omgivelser er mer givende enn en sånn umiddelbart skulle tro. Åpningen mot de rikdommene verden bærer på, går via et slags forutsetningsløst, barnlig blikk. Fenomenologien oppfordrer en til å lære seg å se verden på ny, simpelthen. Og dernest: Verden der ute er ikke i første rekke interessant som en objektiv størrelse som en kan tillegne seg gjennom etablerte vitenskapelige metoder. Nei, verden omkring meg inngår alltid i et uavsluttet dialogisk prosjekt med meg selv. Jeg snakker på en måte alltid med omgivelsene mine. Fenomenologien oppfordrer meg til å oppfatte verden på før-vitenskapelig måte. Igjen: Som barn.

Jeg skal nå prøve å redegjøre for hva dette kan bety for teologisk arbeid. Den kortfattede presentasjonen av fenomenologien kunne

tyde på at omgivelsene, altså den skapte verden, tilhører forgrunnen i arbeidet med religiøse spørsmål. Interessen for fenomenologi i teologisk sammenheng peker i retning av interesse for skapelsesteologi. Det er imidlertid ingen selvfølge at skapelsesteologien er viktig, aller minst innenfor protestantismen.²

Det er ikke helt enkelt å utdype hva som har skjedd med den skapte verden innenfor vår teologiske tenkning. Det er nemlig ikke slik at den skapte verden ikke tilkjennes noen rolle i det hele tatt. Den kristne kirke tok et oppgjør med religionsformer som avsverger skaperguden da den avviste gnostisismen i de første århundrene av vår tidsregning. Den første trosartikkel er det tydeligste uttrykket for at en i kristen sammenheng holder fast at Gud står bak tilværelsen som helhet. Og om vi når går videre til Luther, så finner vi også hos ham en tydelig oppmerksomhet omkring Guds skaperverk. I forklaringen til den første trosartikkel heter det:

*Jeg tror at Gud har skapt meg og alle skapninger. Han har gitt meg legeme og sjel, forstand og alle sanser. Han holder alt dette ved lag og gir meg hver dag det jeg trenger for å leve. Jeg tror også at han verner meg mot alle farer og vokter meg mot alt ondt. Dette gjør han av bare nåde og faderlig godhet, uten at jeg har fortjent det. For alt dette skylder jeg å takke og love ham, tjene og lyde ham.*³

I den kristendomsundervisningen jeg fikk, på skolen og i konfirmantforberedelsene, måtte vi lære Luthers forklaringer utenat. Forklaringen til den første trosartikkel minner meg om at alt på jorden kommer fra Gud. Fordi verden er Guds, er den også grunnleggende god. Dette er begrunnelsen for at

Luther oppfordrer oss til å lovprise den Gud som har skapt verden. Mennesket har grunn til å være takknemlig fordi livet er godt.

Dette er den skapelsesteologien jeg har vokst opp med. Problemet er bare at denne tenkningen har kommet i skyggen av et teologisk anliggende som er annerledes, og viktigere. Det som religionen, slik jeg har møtt den, egentlig har dreid seg om, er nemlig hvordan min sjel skal bli frelst. I det stykket er det helt andre temafelt som stilles i sentrum. Stikkordene er Skriften alene, Kristus alene og troen alene. De tre alene'ne sier alt om rangeringen: Vi skal takke for vårt liv, men egentlig dreier religionen seg om noe annet og større, nemlig hvordan vi skal bli befridd fra alt det som tynger i denne verden. Det som ødelegger, synden, blir innenfor en slik tankemodell lett altoppslukende. Det er synden vi framfor alt må komme til rette med. Det fører til at det avgjørende, det foregår ikke i mitt møte med verden, men i min avsvergelse av alt det problematiske i verden. Da er vi plutselig kommet til troens møte med Kristus. Og siden Kristus ikke er her, men har fart opp til himmelen, så trekkes interessen nesten uvegerlig bort fra denne verden. Det eneste umistelige her på jord, er Guds Ord som bevitner at det er slik det hele skal forstås. Sannheten er nedfelt i Skriften, som vi lytter til.

Denne måten å tenke på har smått om senn blitt altoverskyggende i den protestantiske tradisjonen. Og tankefiguren har blitt forsterket gjennom den kulturutviklingen som har funnet sted i de siste århundrene. Når religionen kom under stadig større press fra sekulære strømninger, som ikke minst har preget moderne vitenskapsideal, ble det enda mer fristende enn før å finne et uangripe-

2 Om prosjektets omtale av skapelsesteologiens posisjon innenfor den protestantiske tradisjon, se «Introduction», *Transcendence and Sensoriness*, s. 1–13. Den skapelsesteologiske profilen som ligger til grunn for denne artikkelen, står for forfatterens regning.

3 Luther, M. *Den lille katekisme*

lig fristed for religionen. Relasjonen mellom hjertet og det som skal skje en gang i framtida, ble da utpekt til å være et slikt uangripelig fristed. Dermed ble religionen på et vis fredet fra presset fra naturvitenskapene som overtok verden som tumleplass.

Naturvitenskapen fikk monopol på verden, mens religionen trakk seg tilbake til hjertene. Inntil den også ble utfordret der, eksempelvis av psykologien. Prisen som en har måttet betale for denne redningsaksjonen, har vært at religionen ikke lenger vedkommer det livet vi lever på samme måte som før. Selvsagt vedkommer den livet, men i stadig mindre grad på en måte som oppfattes som relevant for den daglige dont. Religionen er blitt skjøvet til livets yttergrenser.

Dette er en teologisk diskurs. Og teologer drøfter denne tematikken på sine egne premisser. Jeg har imidlertid merket meg at i vår hjemlige offentlighet finnes det også andre refleksjoner omkring religion som tilsynelatende er av en annen karakter. Disse refleksjonene er kan hende minst like interessante som teologenes. Men de er vanskelige å gripe fatt i fordi det så ofte dreier seg om randbemerkninger som befinner seg innenfor tekster som egentlig drøfter andre spørsmål. Det må nesten betraktes som 'slip of the tongue'- utsagn. Men de skriver seg gjerne fra personer som har en etablert posisjon i norsk offentlighet, så som politikere, avisredaktører eller universitetsansatte. Det bemerkelsesverdige er at utsagnene ofte er så ubeskyttede. Det er som om det er blitt fritt fram å ytre seg nedlatende om religion og religiøse spørsmål nå når mangfoldet er blitt større, og religion ikke lenger utgjør et tydelig ideologisk fundament for vårt felles

offentlige virke. Da kan en støte på utsagn som gir inntrykk av at religion egentlig er overtro som en godt kan holde seg med, så lenge en holder det for seg selv. Og en kan bli fortalt at religion er noe irrasjonelt som står i motsetning til opplysningstidens fornuftsbaserte løsninger, som framstilles som det eneste som er vederheftig og udiskutabelt. Eller at religionen holder seg med stivnede, foreldede dogmer som moderne mennesker må kvitte seg med, fordi de ikke lenger er sakssvarende.⁴ Og jeg spør meg: Hvor har de det fra?

De har det fra møtet med en religion som har skjermet seg mot livet. Hvis min analyse er riktig, da har alle som skal formidle at menneskene har holdt seg med religion til alle tider, fordi den verner om noen umistelige sider ved den menneskelige væreform, da har de en stor og krevende oppgave foran seg. For da blir prosjektet intet mindre enn å arbeide fram igjen en religionsforståelse som har solid feste i denne verden. Som ikke finner seg til rette med å befinne seg i ytterkanten av tilværelsen, men som gjør krav på å ha sitt tilhold midt i de utfordringene vi står oppi her og nå. Som forholder seg til vår travethet og vår vellykkethet, våre havari og vår livsutfoldelse, våre storpolitiske feilgrep og vår klodes skjebne. Her hører den religiøse stemmen hjemme. Den skal berike det offentlige ordsiftet ved å bringe inn perspektiv som ellers ikke blir ivaretatt. Det var dette Grundtvig i sin tid forsøkte å gi uttrykk for gjennom formuleringen: *Menneske først, kristen så*.

Jeg kan gjerne føye til: Denne utfordringen kan gjerne oppfattes som et religionspedagogisk prosjekt. For det dreier seg i første

4 Referansene mine er H. Stanghelle, «De rettroendes makt», *Aftenposten* 21.sept. 2015; A.H. Meyers intervju med Bård Vegar Solhjell, «Farvel, sekularisme?», *Klassekampen* 5.august 2015 og G. Steinsland, «Kristne verdier», *Klassekampen* 24.sept.2015.

rekke om hvorledes religionen blir presentert i det offentlige rom. Ikke bare som ord, men også som handling, som væremåte.

Jeg tror vi bør tenke oss lenge og vel om, før vi forholder oss til religion som noe som i bunn og grunn er avlegs, og som viser sitt sanne ansikt i ekstremistiske og fundamentalistiske holdninger. I stedet bør vi prøve å fange opp om det finnes noe vi kunne kalle en religiøs grunnstemme, så å si. Så vidt jeg kan se, lykkes pave Frans med noe av det jeg er ute etter. Han arbeider målrettet med å flytte fokus bort fra de evinnelige diskusjonene omkring temafelt som til syvende og sist er temmelig irrelevante for det genuine, religiøse engasjementet. Gjennom sin enkelhet henter han i stedet fram noen verdier som en hel verden brenner for. Alle kan forholde seg til det som han sier. Det er nesten som en fornemmer at han setter ord på noen verdier som er utfordret, men som bare et myndig, åndelig lederskap kan holde fram. Uavkortet og kompromissløst. Forståelig og grenseoverskridende på samme tid.

Det er noe slikt jeg er ute etter i det religionspedagogiske prosjektet, også når det rettes mot barn. Vi må ha det klart for oss hva vi er opptatt av, før vi begynner å formidle. Eller i alle fall når vi begynner å formidle. Da er det viktig at blikket retter seg mot religionenes uunnværlige kvaliteter. Deres klassiske oppgave er ganske enkelt å gi tolkningshjelp til en utfordrende hverdag. Hele tiden å peke mot det sant menneskelige. I akkurat dette stykket tror jeg jødedom, kristendom og islam har et felles forankringspunkt. I en verden hvor religionene på skjebnesvangert vis er blitt filtrert inn i en uoversiktlig storpolitisk maktkamp, blir det viktigere enn før å skjelne rett når en skal formidle religiøse verdier til kommende slekter.

ESTETIKK OG SKAPELSE

Wikipedia gjengir en tradisjonell, men saks-svarende definisjon av estetikk:

Estetikk (fra gresk aisthesis, αἴσθησις, «sansekunnskap» eller «oppfatning») er et kunstteoretisk begrep som brukes både om «læren om kunnskap som kommer til oss gjennom sansene», og «læren om det vakre og skjønne i kunsten».

Definisjonens første del legger vekt på sansenes betydning for kunnskapstilegnelsen. Da er det ikke vanskelig å se for seg at estetikken helt umiddelbart må vedkomme skapelsesteologien. Den skapte verden tar vi jo til oss gjennom sansene. Alle sansene, men kanskje aller mest synssansen. Dette er ikke fremmed for Luther. I sin forklaring til den første trosartikkel framhever han nettopp at Gud har gitt oss sjel og legeme, øyne og ører, forstand og sanser. Det store spørsmålet er hva alt dette kan brukes til i religiøs sammenheng.

Da kan vi umiddelbart slå fast at i vår religiøse tradisjon har sjelen, ørene og forstanden blitt framhevet på bekostning av legemet, øynene og sansene. Jeg sier uten forbehold at vi har vent oss til å tenke at teologi først og fremst er å forstå som tankevirksomhet som utøves best ved skrivebordet. Det innebærer ikke nødvendigvis at vi ringeakter de estetiske uttrykkene. Men vi rangerer dem tydelig *under* tankevirksomheten ved skrivebordet. Vi kan ha glede av natur, kunstutstillinger og konserter, men de plasseres, akkurat som skapelsesteologien, under og uavhengig av det som er aller viktigst: kristologien. Solus Christus.

Det interessante er nå at fenomenologien tvinger oss til å tenke annerledes. For den dreier, slik jeg allerede har antydnet, kunnskapstilegnelsen bort fra bøkene og over til sanseverdenen. Det betyr ikke at bøkene blir overflødige, men de tilkjennes en bestemt plass innenfor erkjennelsesprosessen.

Fenomenologien sier at det er først *verden* som taler, det er det som vi ser og det som foregår i verden omkring oss, som er den primære kil- den til forståelse. Det betyr ikke at meningen ligger der fiks ferdig og venter på oss når vi ser oss omkring. Snarere er det slik at vi må for- holde oss aktivt til det vi ser for at menings- dannelsen skal kunne bli til. Mening forefinnes altså aldri i destillert form. Og den forefinnes aldri på noe bestemt sted. Heller ikke i hjertet. Snarere vokser den fram i mellomrommene mellom verden og oss. Siden Gud har med mening å gjøre, må også han befinne seg der – i mellomrommene, i vår dialog med verden.

Dette kan høres ut som nye og fremmede tanker. Men hvis vi ser nøye på eksempel- vis tidlig-kristne kilder, vil vi oppdage at de arbeider nettopp på denne måten. Enten det dreier seg om liturgier, kunstuttrykk eller teo- logiske refleksjoner, så forutsettes det alltid en sanselig dimensjon som siden inngår i en mental prosess som er av meningsdannende karakter. Jeg tror jeg kan si at alt jeg har skre- vet opp gjennom årene, har som sitt fremste mål å tydeliggjøre hvor fruktbar denne måten å arbeide teologisk på, er.

Altså: Vi henvender oss til våre omgivel- ser, og finner mening gjennom den aktive måten vi bearbeider det vi har opplevd, på. Da skjønner vi også umiddelbart at verden i sin helhet blir som en gullgruve. Utfordringen består i å hente fram gullet.

De ulike formene for kunstuttrykk får med nødvendighet en spesiell plass innenfor et slikt prosjekt. Det særegne med kunstuttrykkene er nemlig at de er å forstå som fysiske nedslag av hele den prosessen jeg nå har omtalt. En liturgi, et kunstverk, et musikkstykke gjen- gir ikke bare verden, men også den mentale

bearbeidelsen av de fysiske gitte rammene. I liturgien er gjenkjennelige handlinger satt sammen til et rituellet forløp; i et musikkstykke er som oftest lyder satt sammen til melodier og klanger; i et bilde er farger og former ord- net etter en bestemt hensikt. Alt, meningen om en vil, er i kunstverket for hånden, en må bare lære seg å dechiffrere det.

Det er fullt mulig å gjøre disse innsiktene relevante for pedagogikken. Det forutsetter imidlertid at en øver seg i å vende seg mot materialet på en bevisst måte; nøste baklengs om en vil.

Her kunne jeg med fordel ha brukt islam som eksempel. For i moskeene er det nettopp ulike former for naturelement som ustoppelig blir benyttet for å gi uttrykk for den skapte verdens religiøse betydning. På de mest sinn- rike måter blir naturen framstilt slik at hele livsforståelsen gis et religiøst ankerfeste. Fra moskeenes mangslungne utsmykninger fører en linje direkte tilbake til sanselige naturopp- levelser. Det samme finner vi i poeten Rumis berusende, nesten ekstatiske omtale av den naturen som omgir ham.⁵

Innenfor kristendommen har naturele- menter hatt noe av den samme betydningen, men her har de etter hvert blitt oppfattet mer og mer som rene ornamenter, som for de fleste er tomt for mening. Det henger sammen med den betydningen en i kristendommen har til- lagt fortellingene, først og fremst omkring Jesu person.

Når vi tenker på kristen billedkunst, ten- ker vi i tråd med dette først og fremst på fortellingsstoffet fra evangeliene. Bildene som refererer til disse fortellingene syntetiserer, fortetter, da vanligvis fortellingen. Det inne- bærer at ut fra bildet er det ofte mulig å rulle

⁵ Tematikken utfoldes utførlig i min artikkel «Naturen i ottomanske moskeer ved midten av 1500-tallet», *Det ånder himmelsk over støvet*, 11–201. Jf. også mitt bidrag i *Transcendence and Sensoriness*.

Brylluppet i Kana av Else Bernhardt, se http://konfirmander4s.dk/elses_billedgalleri/brylluppet.htm

ut et narrativ som er kjent gjennom bibellesning. Men dette narrativet igjen henviser til et hendelsesforløp som har funnet sted forut for nedtegnelsen. Noe skjedde i Kana før fortellingen om brylluppet i Kana ble til. Det som utspilte seg i Kana, fant sted i den verden vi alle tilhører. Det må bety at her er det muligheter for gjenkjennelse.

I brylluppet i Kana (Joh 2,1–12) finnes mange gjenkjennelige innslag. Her finnes både en mor og et vennefellesskap; her finnes en feiring som er i ferd med å bli en katastrofe fordi vertskapet ikke har sørget for nok drikke. I tillegg foregår det hendelser bak kulissene som skal holdes skjult – antagelig for ikke å blamere brudgommen. Alt dette er støpt inn i en fortelling som til syvende og sist handler om noe helt annet, nemlig hvordan Gud er til stede i vanlig menneskeliv. Hvordan får de det til? Ja, for å finne ut av det, kan vi selvsagt se nærmere på selve fortellingen. Men vi kan også gå til en billedlig gjengivelse av den. I det bildet jeg har valgt ut, konsentreres interessen

omkring tre utvalgte episoder: Selskapet som har kommet i mangel på vin; Jesus som på Marias oppfordring ber tjenerne om å fylle vann i de seks vannkarene; og kjøkemesteren som smaker på vinen. De tre scenene sammenfatter hendelsesforløpet på en poengtert måte. Men når en ser på bildet, spør en seg: Hvor ligger tyngdepunktet? Hvilken scene står fram som den sentrale? Hvor er tegnet? Hva er det som gjør dette til en enestående begivenhet? Hvor griper Gud inn?

Ja, det er umulig å si. Og det bekreftes av selve teksten. Ser vi nærmere etter, så fortelles nemlig hver av episodene som helt ordinære hendelser. Jesus sier ikke noe mer enn at karene skal fylles med vann og bæres til kjøkemesteren. Og kjøkemesteren gjør ikke noe annet enn å smake på vinen og konstatere at den er god. Bryllupsgjestene på sin side ser ikke ut til å vite noe som helst om hva som finner sted på bakrommet. Det eneste vi vel får vite om dem, er at de etter hvert får overstadig mye god vin å drikke.

Slik er teksten, og slik er bildet. Alt er så langt såre tilgjengelig for så vel barn som voksne. Men hvordan blir dette et tegn? Et spor av Gud i verden? Ja, det er det som er gåten. Som forblir uløst. Som er like stor for voksne som for barn.

Dersom kildematerialet har maktet å føre oss dit, har det gjort sin gjerning. For de religiøse tekstene skal ikke forklare Gud. De skal sette en på sporet av Gud. Intet mer, men heller intet mindre. Tekstens invitasjon til mental bearbeidelse er da heller ikke noe mer enn dette: Å sette noen hverdagsselement sammen for å si at det er i den mentale behandlingen av dette materialet at Gud befinner seg. Slik er det i kristendommen. Slik er det faktisk også i islam.

En slik tilnærming har store fortrinn: Det viktigste er at den er så enkel. Den er tilgjengelig for alle. Aller mest for barn. For voksne derimot blir den fort vanskeligere. For voksne vil umiddelbart tro at teksten handler om noe som er i strid med naturvitenskapelig tankesett. De har lært seg til å spørre: Hvordan kan vann bli til vin? Men teksten legger ikke til rette for å spørre slik. I teksten står alt som fortelles, til troendes. Men kombinasjonen av fortellingselementene innbyr til en ettertanke som sprenger det forutsigbare. Fortellingens styrke ligger i dens evne til å vekke forbløffelse. Derved befris hendelsen fra snusfornuften. Gud får tilbake de åpne rommene som tilværelsen er så full av.

Alle som kjenner barn, vet umiddelbart at en slik måte å tenke på, ikke er dem fremmed. Med barn kan en fabulere grenseløst foran et hvilket som helst bilde. Jeg er ikke en av dem som tenker at alt barnet fabulerer, er viktig eller relevant. Men jeg tror at barn i gyldne øyeblikk kan se akkurat det bildet er ute etter å formidle. Den tilnærmingen jeg presenterer, oppfatter jeg som barnevennlig.

BARNET OG PEDAGOGIKKEN

Jeg har allerede gjort oppmerksom på at jeg ikke ser det som min oppgave å presentere pedagogisk teori som kan anvendes i religiøs sammenheng. Det jeg derimot kan gjøre, er å hente fram noen anliggender som jeg tror er viktig for alt pedagogisk virke, dersom en nå tar utgangspunkt i de teologiske overveielser jeg har presentert.

Som nevnt tilegnet jeg meg i sin tid skapelsesteologi ved å lære forklaringene til Luthers lille katekisme utenat. Det fungerte ikke særlig godt. Jeg tror da heller ikke at noen lærer på den måten lenger. Men hvordan lærer man seg da skapelsesteologi? Det kan høres banalt ut, men skapelsesteologi lærer man seg ved å være årvåkent til stede i den skapte verden. Det er enkelt, fordi naturen er tilgjengelig for alle; det er vanskelig, fordi naturen alltid dekker til; skjuler sitt potensiale så å si. Det samme er tilfelle med de menneskelige relasjonene og det menneskelige felleskapet: De er innenfor rekkevidde hele tiden, og så avdekker de seg allikevel bare i gitte øyeblikk.

Det er altså ikke slik at det er bare å gå ut i naturen, og så er skaperguden der. I kristen sammenheng er det mer krevende enn som så. For den kristne skapertroen fastholder at verden er god, selv om der finnes mye destruksjon der. Jeg tror det er på samme måte innenfor både jødedommen og islam. Vi må altså lære å skjelne rett når vi er vitne til dyr som dreper hverandre, eller natur som blir maltraktert. Hvis vi ikke gjør det, mister gudsbildet fotfestet. Og da rakner alt sammen. Det samme gjelder den mellommenneskelige kontakten. Det er ikke nok å være sammen. Vi må utforske hvorledes samspillet mellom menneskene faktisk arter seg. Det er ikke enkelt i det hele tatt. Hele tiden vil vi treffe på slikt som går i stykker. Men det er i seg selv en viktig oppdagelse, at menneskelige

samvær er sammensatt. Først etter de smertelige erfaringene kan en være heldig og oppdage at det er respekten og ansvarligheten for hverandre som er gudlik. Ut fra slikt arbeid kan fellesskapet vokse fram. Tilhørigheten. Samhørigheten. Solidariteten. Som aldri finnes som en selvfølge. Men som potensielt ledsager ethvert menneskelig samvær.

Det er først når en begynner å ane hva dette dreier seg om, at det gir mening å nærme seg kultrømmet. Jeg bruker kirken som eksempel, selv om mye av det samme kan sies om synagogen eller moskeen. I kirken møter vi alt det vi kom på sporet av i hverdagen, men nå i bearbeidet form. Kirkerommet er tolkning av natur – himmelretninger, dagslysets skiftninger; små og store rom med ulike betydninger. Kristusskikkelsen bærer alle menneskelige møter i seg. Men i dette stykket blir ikke Kristus eksklusiv i forhold til de andre religionenes syn på medmenneskelighet. Jødedommen og islam er fylt til randen av genuin menneskelig tilstedeværelse. Og fellesskapet er gudstjenestens *raison d'être*, samme hvor det måtte være.

Så langt har jeg forsøkt å vise at den pedagogiske utfordringen, slik jeg ser den, i grunnen er såre enkel: Den har til oppgave å ta den verden vi lever i, på alvor. Det handler om å være årvåken overfor det potensiale som finnes i nær sagt alle genuine livssituasjoner. Og så oppfordrer det til å lete etter sammenhengene mellom det som skjer i hverdagen og det som skjer på festen. Festen, gudstjenesten, er fortettet hverdag. Dersom et barn har oppfattet dette, har det fått seg en religion for livet.

PEDAGOGISK OG TVERRFAGLIGHET

Forskningsprosjektet vårt var av tverrfaglig karakter. Noe av det viktigste vi gjorde, var å legge til rette for seminar med tyngdepunkt

innenfor ulike estetiske disipliner – musikk, arkitektur, billedkunst og estetikk som filosofisk disiplin. Jeg syntes det var forbløffende hvor stor åpenhet vi møtte i forhold til våre innfallsvinkler. Av og til kunne en komme til å tenke at seminarene våre avdekket et uforløst savn av å kunne arbeide med ulike former for overskridende temafelt – for andre enn teologene. Vi møtte altså en form for åpenhet som var frapperende.

Samtidig viste de samme seminarene at utfordringene ikke var løste i det øyeblikk de ulike profesjonsgruppene møttes. Fagene har utviklet hver sine fagtradisjoner som vi ikke kan overse. Det er altså ikke slik at vi sitter med hver våre brikker som uten videre passer inn i det samme puslespillet.

Jeg kan bruke bildet av bryllupet i Kana som eksempel nok en gang. For meg er det selvsagt at det ville være bra å studere dette bildet sammen med en kunsthistoriker, som antagelig ville hatt interessante iakttagelser om komposisjon og formspråk – altså slikt som tydeliggjør den særegne bruken av visuelle virkemidler i nettopp dette bildet. En kunne også håpet på et våkent blikk for særtrekk ved behandlingen av bildets tematikk, med videre interesse for de kulturhistoriske sammenhenger billeduttrykket tilhører. Men det som har vært avgjørende i den pedagogiske sammenheng som jeg interesserer meg for her, nemlig bildets særegne behandling av den spesifikke religiøse tematikken, at Gud finnes i mellomrommene mellom ulike handlingsforløp, er det liten grunn til å tro at en kunsthistoriker ville ha et særlig blikk for. For det religionspedagogiske anliggendet må knyttes til en spesifikk teologisk lesning av bildet. Og teologiske lesninger foretas fortrinnsvis av personer med teologiske interesser.

Med dette ønsker jeg ikke å foreta en kvalitativ vurdering av ulike lese måter. Men

jeg understreker den gamle kjensgjerning i omgangen med kilder: En får svar på det en spør om. En religionspedagog vil i møtet med et bilde måtte spørre seg: Hvordan kan samtalen omkring bildet bidra til at iakttakeren erverver seg ny og umistelig religiøs innsikt? Denne innsikten trenger ikke være den samme som jeg antyder. Bildet er åpent, og applikasjonsmulighetene er mange. Men pedagogen må ha en tanke om at arbeidet med bildet har en retning. Den retningen må til syvende og sist staves ut av pedagogen selv. Det gjør den pedagogiske oppgaven både stor, utfordrende og takknemlig på samme tid.

AVSLUTNING

Utfordringen med å lete etter sammenhenger mellom forskning innenfor estetikkfeltet og religionspedagogikk har vært tankevekkende. Det har vært stimulerende å oppdage at vegen fra forskning til applikasjon ikke trenger å være så lang. Det beste ville jo være om bevisstheten om at forskningen skal stå i formidlingens tjeneste, var styrende for selve utformingen av forskningsprosjektene. Slik var det ikke i vårt prosjekt. Likevel kan det se ut som om ettertanken kan bane veg for pedagogisk refleksjon som igjen kan påvirke den pedagogiske virksomheten.

Alle kan enes om at grunnlagstenknin- gen er viktig for det pedagogiske virket. Det er heller ingen ny innsikt at tradisjonell katekismeundervisning har begrensninger som det har vært viktig å overvinne. Men det er ikke like opplagt at den sanselige inngangen til så vel teologisk som pedagogisk tenkning kan skape inkluderende rammer for arbeidet med religiøse spørsmål. Sanseverdenen er vi jo sammen om, uavhengig av religiøs tilhørighet.

I tillegg byr sanseverdenen på utfordringer som er uavsluttede for alle. Den inviterer til en form for nysgjerrighet som vil tjene det pedagogiske prosjektet som helhet. For det er ikke bare de som er under opplæring som trenger impulser som pirrer til videre utforskning. Det samme gjelder de som skal forstå opplæringen. Den som vender blikket mot den sanselige verdenen, vil i så måte aldri bli skuffet.

LITTERATUR

- Christoffersen, Svein Aage et al. (red.). 2015. *Transcendence and Sensoriness. Perceptions, Revelation, and the Arts*. (Studies in Religion and the Arts 10), Leiden: Brill
- “Estetikk”, *Wikipedia* [online] Tilgjengelig: <https://no.wikipedia.org/wiki/Estetikk> [2.nov.2015]
- Hellemo, Geir. 2015. «Naturen i ottomanske moskeer ved midten av 1500-tallet» i *Det ånder himmelsk over støvet*, Oslo: Det praktisk-teologiske seminar, s. 111-201
- Luther, Martin. 1529. *Den lille katekisme* [online] Tilgjengelig: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-troen/kristen-tro/lille_katekisme_bokmaal.pdf [2.nov.2015]
- Meyer, Astrid Hygen. 2015. «Farvel, sekularisme?», Intervju med Bård Vegar Solhjell, *Klassekampen* 5.august 2015
- Stanghelle, Harald. 2015. «De rettroendes makt», *Aftenposten* 21.sept.
- Steinsland, Gro. 2015. «Kristne verdier», *Klassekampen* 24.sept.